

Turinys

3 skyrius

KAIP GINAMA LAISVĖ? • 5

Seniai seniai... • 6

Gedimino Kajėno interviu su Daiva Vyčiniene „Apie vidinės gėlmės paieškas sutartinėse“ (ištraukos) • 6

„Sudaičio“ • 9

„Vai, lėkė gulbių“ • 10

„Tadas Kosciuszka – JAV didvyris, pralaimėjęs Lenkijos ir Lietuvos sukilimą prieš Rusiją“ (ištrauka) • 12

„Kad Kosciuszka jojo“ • 12

Mykolas Pranciškus Karpavičius. „Piliečio pamokslinė kalba“ (ištraukos) • 14

Julijus Slovackis. „Lietuvių legiono giesmė“ • 19

Alfonsas Dodė. „Paskutinė pamoka“ • 21

Ką atsimena proseneliai ir seneliai? • 26

Bronius Krivickas. „Apie laisvės kovą ir didvyriškumą“ • 26

„Kai kovoj kelies tu į ataką“ • 28

„Palinko liepa šalia kelio“ • 29

Juozas Lukša-Daumantas. „Laiškai mylimosioms“ (ištrauka) • 30

Diana Glemžaitė. „Nebelauki manęs“ • 33

„Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis“ (ištraukos) • 34

„Skylė“ ir Rimvydas Stankevičius.

„Minutė prieš“ • 39

Ką atsimena tėvai? • 42

Bernardas Brazdžionis. „Šaukiu aš tautą“ • 42

Valentinas Sventickas. „Ką prisiminiau apie Bernardą Brazdžionį“ (ištraukos) • 44

Interviu su Darijumi Martineliu: „Dainuojanti revoliucija – paslėptas Lietuvos istorijos brangakmenis“ • 46

Mindaugo Peleckio interviu su Vaclovu

Augustinu: „Man pasaulis – kelias, man pasaulis – upė“ (ištraukos) • 49

„Antis“. „Lietuvos valstybė“ • 52

„Bix“. „Tarp Europos ir Honkongo“ • 53

Vanda Juknaitė. „Baltijos kelio klausimu“ (ištraukos) • 54

Justinas Marcinkevičius ir Eurika Masytė.

„Laisvė“ • 60

Kęstutis Genys. „Pabudome ir kelkimės“ • 61

Henrikas Nagys. „Vilniaus baladė“ • 62

Įsivertiname • 65

4 skyrius

KODĖL ŽMONĖS KELIAUJA? • 67

Kodėl išeinama iš namų? • 68

Danielis Defo. „Robinzonas Kruzas“ (ištrauka) • 68

Ėrichas Kestneris. „Kenigsbruko gatvė ir aš“ (ištrauka) • 77

Danutė Kalinauskaitė. „Ilga kaip šimtmečiai diena“ (ištraukos) • 85

Žymieji XX a. pradžios lietuvių keliautojai • 92

Matas Šalčius. „Svečiuose pas 40 tautų“ (ištrauka) • 92

Antanas Poška. „Nuo Baltijos iki Bengalijos. Pas faronų palikuonis“ (ištrauka) • 97

Gerimantas Statinis. „Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais“ (ištraukos) • 103

Ta pati, bet kitokia šalis?.. • 112

Liutauras Degėsys. „Kelionė į ten ir atgal“ (ištraukos) • 112

Juozas Tumas-Vaižgantas. „Amerikoje“ (ištraukos) • 115

Jonas Mekas. „Laiškai iš Niekur“ (ištraukos) • 121

Kodėl kopiama į kalnus? • 131

Akselis Miuntė. „Knyga apie San Mikelę“ (ištraukos) • 131

Vladas Vitkauskas. „Aukščiau pasaulio viršukalnių“ (ištrauka) • 136

„Everestas – manoji lemtis“ (ištraukos) • 138

Kurianti kelionė • 146

Jurga Ivanauskaitė. „Kelionių alchemija“ (ištraukos) • 148

Gedimino Kajėno interviu „Paulius Normantas: „Mano namai – tai amžinas kelias“ • 152

Paulius Lai Vėjus Normantas. „Baltas“ (ištraukos) • 158

Kelionė-nekelionė • 160

Haiku Vilniui knyga (ištraukos) • 160

Rytis Zemkauskas. „Tekstai keliaujantiems troleibusais ir autobusais“ (ištrauka) • 162

Bernardas Brazdžionis. „Per pasaulį keliauja žmogus“ Įsivertiname • 167

Žodynėlis • 168

 Aptariame tekstą

1. Kas galėjo atsitikti, kad gulbės ragina ginti tėvynę?
- 2.1. Kaip atsakoma į šį raginimą?
- 2.2. Kas kalbama apie šelmį bernelį? Išsiaiškinkite, ką reiškia žodis „šelmis“.
- 2.3. Dainoje tas bernelis vadinamas puikuonėliu. Kaip tai suprantate? Kas yra tas „mes“, kam jis toks yra?
- 3.1. Iš ko trečiame posme paaiškėja, kieno vardu kalbama?
- 3.2. Ką nusprendžia seselės?
- 3.3. Kokia žodžio „karas“ forma vartojama?
4. Papasakokite, kaip seselės padeda broleliui ruošti į karą.
- 5.1. Kuo ypatinga trečioji sesuo? Kuo ji prisideda prie pasiruošimo?
- 5.2. Kokį brolio ir sesers santykį atskleidžia jos veiksmai?
6. Ko lydinčioji sesuo klausinėja brolio? Kas išryškėja iš šio klausimo?
7. Ką atsako brolelis? Ką numanydamas jis išjoja?
- 8.1. Į ką ir kuriuo tikslu seselės kreipiasi pagalbos?
- 8.2. Ką iš šio prašymo suprantame apie brolelį?
9. Kas pasisiūlo padėti?
10. Kaip pasižadama tai daryti?

 Apibendriname

1. Ką nusprendžiama leisti į karą? Kodėl būtent jį?
2. Kuo abejodamas brolelis išjoja į karą?

Diskusija

Kodėl atmetama mintis, kad į karą galėtų joti „šelmis bernelis“? Kas turi ginti tėvynę?

3. Kodėl, jūsų manymu, dainos pradžioje ir pabaigoje su žmonėmis bendrauja gulbės, saulė, mėnesėlis – paukščiai ir dangaus kūnai? Ko tai suteikia dainai?

4. Pasiklausykite V. Povilionienės atliekamos dainos ir palyginkite, kaip kalbama apie seselių svarstymą, joti ar neį joti mažam broleliui į karą.
5. Kuri iš dviejų dainos versijų jums įdomesnė? Kodėl?

Tadas Kosciuška – JAV didvyris, pralaimėjęs Lėnkijos ir Lietuvos sukilimą prieš Rūsiją

Pažiūrėkite „Žinių radijo“ pokalbį su istoriku dr. Eligijumi Raila „Tadas Kosciuška – JAV didvyris, pralaimėjęs Lėnkijos ir Lietuvos sukilimą prieš Rūsiją“ apie šio istorijos veikėjo nuopelnus ir veiklą užsienio šalyse. Aptarkite svarbiausius jo gyvenimo įvykius, sudarykite chronologinę T. Kosciuškos gyvenimo įvykių lentelę.

Kad Kosciuška jojo

Skaitydami sukilėlių dainos tekstą, atkreipkite dėmesį, kokie T. Kosciuškos gyvenimo įvykiai minimi, kaip išreiškiamas požiūris į šį sukilimo vadą. Išsiaiškinkite nežinomus žodžius.

- 1 Kad Kosciuška jojo,
Karaliū pastoj.
Pastoj pastoj, pons Kosciuška:
Atjoj lenkų ponas.
- 2 Tamsioji naktelė,
Žalioji girelė,
Ten suklupo bėrs žirgelis –
Kosciušką sugavo.
- 3 Taip greitai sugavo,
Taip smarkiai apkalė
Ir įdėjo į turmą,
Badu numarino.

- 4 Verkė karalienė,
Verkė cesorienė,
Apraudojo šieporkėlės
Jo kojas rankeles.
- 5 Dzvanij varpeliai,
Graj vargonėliai,
Ir kunigai, vargamistrai
Giedoti pradėjo.

 Aptariame tekstą

1. Kaip dainoje apibūdinamas T. Kosciuška?
2. Kaip jis buvo sugautas? Kokiomis aplinkybėmis tai įvyko?
3. Koks buvo suimto T. Kosciuškos likimas?
4. Kaip dainoje pabrėžiamas liūdesys dėl T. Kosciuškos mirties?
5. Kur vyksta paskutiniame posme aprašytas apgailėjimas? Kokios detalės tai atskleidžia?

 Apibendriname

1. Įvardykite kiekvieno posmo temą ir sugalvokite posmams pavadinimus.

2. Apie kurį T. Kosciuškos gyvenimo momentą dainoje kalbama daugiausia?
3. Palyginkite istoriko pasakojimą apie T. Kosciuškos gyvenimo įvykius ir dainos žodžius. Kuo jie skiriasi?
4. Kaip liaudies dainoje vertinamas T. Kosciuška? Pasvarstykite, kas tai atskleidžia.
5. Kokią išvadą apie šią dainą galime daryti, atsižvelgdami į tai, kad joje vartojama daug dabar nežinomų žodžių?

Tyrimas

- Istorija ir liaudies dainos.** Patyrinėkite faktus apie sukilimą.
- Išsiaiškinkite, kada vyko T. Kosciuškos vadovaujamas sukilimas. Kaip vadinamas šis sukilimas?
 - Kas buvo pagrindiniai sukilimo organizatoriai?
 - Koks buvo svarbiausias sukilėlių tikslas?
 - Kaip baigėsi sukilimas?
 - Kodėl, jūsų manymu, kalbant apie T. Kosciušką visai neminima Lietuva? Juk sukilimas plito ne tik Lėnkijoje, bet ir Lietuvoje...
 - Tyrimo rezultatus pristatykite klasėje.

Kaip suprasti?

Funkciniai stiliai

Funkciniu stiliumi vadinamas kalbėjimo ir rašymo būdas, kurio ypatybės ir specifika lemia kalbos vartojimo sritis, turinys bei atliekama funkcija. Skiriami penki funkciniai stiliai: **mokslinis, administracinis, publicistinis, buitinis ir meninis.**

Mokslinis stilius. Tai mokslo darbų kalba. Šiuo stiliumi mokslininkas dėsto savo argumentus, nepabrėždamas asmeninės nuomonės, todėl dažnai sakoma „mes“, o ne „aš“. Moksliniam stiliui būdinga terminų, tarptautinių žodžių gausa, objektyvumas, aiškumas.

Administracinis stilius. Šiuo stiliumi rašomi oficialūs raštai, sutartys, teismo dokumentai, adresai ant vokų ir pan. Čia svarbu laikytis nustatytos tvarkos.

Publicistinis stilius. Žurnalistai, politikai, visuomenės veikėjai rašo šiuo stiliumi. Dažniausiai tai straipsniai, kuriuose remiamasi faktais, minimi svarbūs visuomenei gyvenimo įvykiai, tačiau taip pat siekiama išsakyti savo nuomonę, įvertinti aptariamus įvykius, paveikti, įtikinti skaitytojus.

Buitinis stilius. Privataus gyvenimo, kasdienio žmonių bendravimo stilius.

Anksčiau aptarti stiliai sietini daugiausia su rašto kalba, o buitinis – su sakytine kalba. Čia gali pasitaikyti tarmybių, žargono, nors viešojoje kalboje ar viešumai skirtuose raštuose to vengiama. Šis stilius laisviausias.

Mėninis stilius. Tai meninės, poetinės kalbos stilius. Šis stilius labai įvairus, priklausančias nuo pasirinkto žanro. Kai kurių žanrų, pavyzdžiui, poezijos, kalbėjimas yra gerokai atitrūkęs nuo buitinio stiliaus, o štai prozoje gali pasitaikyti šio stiliaus apraiškų.

Ne visuomet galime tiksliai pasakyti, kurio funkcinio stiliaus yra konkretus tekstas. Taip yra tada, kai teksto autorius, siekdamas savų tikslų, naudoja kelių funkcinio stilių priemones. Pavyzdžiui, mokslininkas apie savo tyrimą kalba įtaigiai, įdomiai, siekdamas paveikti klausytojus. Tuomet tekste galime atpažinti kelių funkcinio stilių bruožus.

Mykolas Pranciškus Karpavičius

Žymus pamokslininkas, vyskupas, visuomenės veikėjas Mykolas Pranciškus Karpavičius (1744–1803 m.) kilęs iš bajorų. Mokėsi Jėzuitų kolegijoje Brastoje, tapo kunigu, vienuoliu, dvasinėse seminarijose dėstė filosofiją, teologiją, tapo profesoriumi.

M. P. Karpavičius išgarsėjo pamokslais. Šio žanro tekstai tuo metu buvo spausdinami labai dideliais tiražais, aptarinėjami net laikraščiuose, tad visuomenei darė didžiulę įtaką. Kurdamas ir sakydamas aktualius ir paveikius pamokslus, kuriuose skatino tėvynės meilę, būtinybę šviesti žmones, M. P. Karpavičius prisidėjo prie šio žanro suklestėjimo.

Būdamas savo tėvynės patriotas, M. P. Karpavičius įsitraukė į 1794 m. sukilimą. Numalšinus sukilimą, buvo atleistas iš profesoriaus pareigų ir pasitraukė į Prūsiją.

PILIEČIO PAMOKSLINĖ KALBA

(ištraukos)

Skaitydami kalbos ištraukas, atkreipkite dėmesį į įvardijamas kovos priežastis, tikslą ir tai, iš kur reikia semtis stiprybės.

Piliečio pamokslinė kalba, sakyta birželio 25 [d.] lygumose prie Vilniaus, vadinamose Juozapato slėniu, 1794 [m.] šventinant ginklus ir vėliavą, kai Vilniaus vaivadijos šauktinė liaudies kariuomenė jau ėjo į karą.

1

Piliečiai! Krikščionys!

Kur ginamasi nuo užpuolikų, kur gelbėjama nuo pančių ir nelaisvės, kur kovojama su užgrobėjais, žodlaužomis⁴ ir kankintojais už laisvę, [šalies] saugumą, nepriklausomybę, ten teisingas reikalas, ten šventas interesas, ten širdis ir narsumas privalo būti bebaiviai, ten pagaliau yra pats Dievas, keršytojas už nekaltuosius ir tautų teisėjas.

Taigi toks yra karas, į kurį einate atsidavę, garbingi piliečiai Vilniaus vaivadijos gyventojai, šventindami ginklus ir prašydami Dangaus palaiminimo.

⁴ Žodlauža – tas, kuris sulaužo duotą žodį, netesi pažado.

2

Kieno gi sielos nepersmelktų šis reginys, dangaus akivaizdoje kuo patraukliausias, žemės akivaizdoje nepriekaištingas, piliečių akivaizdoje – pripildantis širdis džiaugsmo ašarų, kai laisvi, kilnūs ir nepriklausomi, niekam niekuo nenusikaltę žmonės su džiaugsmu eina lieti savo kraują už tėvynę ir ginti bei užstoti nuo baisaus priešo keršto savo brolius? Kieno gi širdies nesujaudintų šis reginys, kai piliečiai, palikę namus, turtus ir šeimas, aukoja gyvenimą už savo tautos laisvę ir saugumą, kai tėvai palieka namuose mažus vaikelius, jau nebesitikėdami jų pamatyti, vyrai palieka mylimas sutuoktines ir, kad apsaugotų jas nuo negailestingo kalavijo kirčių, patys su džiaugsmu stato savo gyvybę į likimo pavojus, sūnūs ir puikūs jaunuoliai sugraudinta širdimi atsisveikina su savo gimdytojais, savo artimaisiais, savo gimimėmis, net su savo viltimis ir skuba ginti savo namų, savo teisių, savo laisvių, savo šlovės, garbės ir nepriklausomybės.

3

Štai eina visa vaivadija uždengti krūtinėmis savo mylimiausią tėvynę, savo altorius, savo miestus, savo sostinę, savo brolius, bičiulius, tautiečius! Stoja prieš Dievą, visų tautų Tėvą, pareikšdami, kad juos, niekuo neprasikaltusius, užpuolikai plėšia, degina ir naikina. Stoja prieš visos Europos ir pasaulio teisumą, [pareikšdami], kad juos, niekuo neprasikaltusius, užgrobė žiaurūs laukiniai žudikai, o jų nekaltas kraujas šaukiasi Dievo ir pasaulio keršto tiems, kurie trokšta jį pralieti. Eina šauktinė liaudies kariuomenė, pražilę sėniai, orūs vyrai, garbingi pareigūnai, puikūs jaunuoliai, laisvi ir nepriklausomi žmonės, neša savo kalavijus pašventinti į bažnyčią, įrodydami, kad ne pyktis ir nuožmus noras plėšikauti, bet [būtinybė] gelbėtis nuo plėšimo skatina ir verčia juos griebtis ginklo. Neša savo vėliavas ir garbės ženklus palaiminti kunigams, įrodydami, jog nori, kad pats Dievas ir Jo teisingumas būtų jų nekaltumo liudytojai bei tautai, kraštui ir jų tėvynei padarytų nuoskaudų ir skriaudų keršytojai. Šaukiasi į Dangų galybių

4

Dievo pagalbos, pasitikėdami savo kovos teisingumu ir šventumu.

Koks tai reginys, persmelkiantis jautrias širdis! Koks stiprus jausmas [kyla] dorybingoje širdyje piliečio, žvelgiančio į tuos žmones, į tuos garbingus piliečius: kaip mielai, kaip noriai, kaip džiaugsmingai, su koku pasididžiavimu jie aukoja savo kraują, savo gyvybę, savo turtus, pagaliau savo viltis už tėvynės išgelbėjimą, už savo brolius ir visą savo tautą! O Dieve! Argi nepažvelgsi gailestingai į [šią] nekaltą tautą? O Dieve! Argi nepažvelgsi maloningai į vargą, į pražūtį, į pralietą kraują, į tiek milijonų žmonių sužlugdytus gyvenimus, į tiek sudegintų miestų ir kaimų, į tiek nužudytų žemdirbių, kaimiečių, silpnų moterų ir nekaltų vaikų? O Dieve! Argi nenukreipsi savo teisingų nuosprendžių keršto į sulaužytas sutartis, apšmeižtą nekaltumą, klastingus lupikavimus, baisų nekalto krašto, laisvų žmonių, išduotos ir prislėgtos tautos nusiaubimą?

5

Pakelkit senosios laisvės vėliavą, nuo amžių kovingi ir šlovingi Vilniaus vaivadijos gyventojai, ir kai šiandien jau stojat į karą, aš, jūsų pakviestas, kupinas bažnytinės ir religinės dvasios, stoju prieš jūsų kariuomenę ir drąsiai Šv. Rašto žodžiais sakau tai, ką Dievas liepė kunigams kalbėti savo tautai prieš karą. Klausykit, dorybingi ir ištikimi žmonės! Nebijokite priešų, nesitraukite ir nenuogąstaukite. Dievas yra su jumis, visagalė ranka gina nekaltuosius! Dievo nuosprendžių kalavijas pats išspręs mūsų kovą su žiauriu priešu ir gelbės jus nelaimėje. Dievas yra su mumis, nes mūsų pusėje šventas kovos teisingumas, o tai yra namų, šeimų, žmonių, vaikų, šv. altorių, turtų, laisvės, nepriklausomybės ir visos tėvynės apsauga bei išsigelbėjimas. Ir kas gi viso pasaulio akivaizdoje gali būti šventesnio, brangesnio ir teisingesnio už šią kovą? O išties stebuklingai suliepsnojusi tėvynės meile! Dorybingi piliečiai! Kas gi reikalauja šiandien iš jūsų tokios aukos, kad taip noriai statytu-

mėt į akivaizdų pavojų [savo] kraują, gyvybę ir turtus? Kieno gi įsakymas verčia jus apleisti namus, vaikus, sutuoktines, draugus ir [visa,] kas tik ramiuose namuose gali būti mieliausio? O laisve! Laisve, saldžiausias ir brangiausias pasaulio turte!

- 6 Kokia tvirta dorybingose širdyse yra tavo meilė! Tėvynės meilė, laisvos ir nepriklausomos, įstatymais besivadovaujančios tautos meilė! O Dieve, kuris žmonių padermei esi pirmasis ir vienintelis laisvės ir meilės šaltinis, autorius ir mokytojas! Kokį malonų reginį mums dovanoji šiandien, kai [vėl] liepsnoja ta švenčiausia pasaulyje ugnis! Kokią saldybę mums dovanoji šiandien, kai žvelgdami į šiuos garbinguosius piliečius [galime išvysti tarsi atgimusia] dorybingą senovę! Einat į karą, dorybingi piliečiai, pradėdami [malda] Dievui, šaukdamiesi Jo pagalbos, o kas gi gali būti mielesnio ir tikresnio tautai bei labiau deramo ištis kilniam narsumui ir dorai? Pradedat nuo religinių apeigų, pašventindami savo ginklus ir vėliavas, o ką gi išganingesnio ir puikesnio galima sumanyti tokiam šventam, tokiam tauriam, tokiam nekaltam reikalui kaip mūsų? Žengiat, kilniausieji vaivadijos gyventojai, didžiai dorybingų ir religingų senųjų lenkų pėdomis, pradėdami karą švenčiausia Mišių auka, prašydami Švenčiausiosios Mergelės Marijos, šventųjų tėvynės globėjų Kazimiero, Stanislovo ir visų Viešpaties šventųjų užtarimo! Jūs – pirmoji lietuvių tautos vaivadija, ir neatsitiktinai pirmoji, rodanti tokį drąsų ir gražų tėvynės meilės, narsumo ir tikro katalikiško dievobaimingumo pavyzdį. Malonu skaityti Lietuvės istorijoje, kad kovoje su vokiečiais kryžiuočiais prie Žalgirio Jogailai [vadovaujant] vilniečiai pirmieji su Smolensko, Žemaitijos ir Trąkų [pulkais] stojo į jau bepralaimimą mūšį ir užtikrino bei pelnė šlovingiausią pergalę tėvynei; šiandien teikiate tautai tokia pat viltį, garbingi vaivadi-

jos gyventojai, kad pasižymėdami tokia narsa, atsidavimu, tokiu šventu tėvynės meilės įkarščiu ir su Dievo palaiminimu, kurio taip pavyzdingai ir pamaldžiai prašote, nudžiuginsite tautą iš protėvių paveldėta dora, pasitikdami mirtį, pelnydami [pomirtinę] šlovę ar brangią pergalę.

- 7 Eikite kartu, piliečiai, Dievo akivaizdoje, bendrų ketinimų, jėgos ir galios [vienijami], o Dievo gailestingumas [tepalaiko] viltį, kad savo vaikams paliksite laisvą ir nepriklausomą tėvynę, kad ši garsi sostinė bus užstota riterių ir laisvų žmonių krūtinėmis bei gyvybėmis ir [kad] žiaurus priešas nepasidžiaugs galimybe ir toliau nuožmiai trypti [šią] laisvą ir narsią tautą. Nuo pat mūsų tautos pradžios dar niekuomet nebuvo tokio karo kaip dabar, ir niekuomet anksčiau nekovojo taūtos dėl tokio brangaus dalyko kaip dabar [jos] ir mes esame priversti kovoti! Visagalis Dievas pažadino mūsų tautiečio ir piliečio Tado Kosciuškos neprilygstamo kovingumo dvasią! Tai mūsų kraujas! Tai mūsų lietuvis! Tai kaulas iš mūsų kaulų! Tas nepaprastas vyras, sukurtas savo tėvynės atgimimui, vienu šū-

Tadas Kosciūška. 1893 m. paveikslas, dailininkai Voicechas Kosakas ir Janas Styka

kiu gelbėti tėvynę pažadino visą tautą, [kad ši] pripažintų, kokie nežmoniški [jai] uždėti pančiai, vėliau [paakino⁵] išvysti niekšiškiausias išdavystes ir klastas, kuriomis ją apgaudinėja tironai, jos priešai, pagaliau [paskatino] nusimesti bjaurų nelaisvės jungą, kurį ant laisvų [žmonių] sprandų tėvynės išdavikai prievarta, dar baisesnė už priešų nuožmumą, taip negailestingai uždėti nusprendė. Ir kas gi eina mūsų kovos priešakyje? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora. Kas gi yra

⁵ Paākinti – paskatinti, paraginti.

mūsų sąjungininkai ir tikriausi draugai? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora. Kas gi [yra] mūsų atrama, apsauga, paguoda, jėga ir išsigelbėjimas? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora. Kas gi mums parūpina reikalingų lėšų, ginklų, amunicijos, apkabų ir talentingų karo vadų bei viršininkų? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora, pastūmėta kraštutinės nevilties. Tuose trijuose šaltiniuose rasime viską, kas šioje kovoje gali būti reikalinga tautos šlovei, tėvynės laimei, piliečių laisvei.

Kaip suprasti?

Anksčiau jau esame aptarę keletą retorinių figūrų: pakartojimą, retorinį klausimą ir retorinį sušukimą. Dabar aptarsime dar dvi – antitezę ir inversiją.

Antitezė – priešingos reikšmės žodžių sugretinimas. Dažniausiai antiteze pabrėžiamos gyvenimo priešybės, reiškiamas paradoksali mintis. Priešingų, bet susijusių minčių ar vaizdų gretinimas stiprina įspūdį. Pavyzdžiui, „Akių tamsoj, širdies švie-soj“ (Marcelijus Martinaitis).

Inversija – įprastės žodžių tvarkos keitimas sakinyje, siekiant stilistiškai išskirti, pabrėžti kurią nors jo dalį. Pavyzdžiui, „Nuostabus jūs žmogus“ (Juožas Grušas).

Aptariame tekstą

1. Į ką kreipiamasi kalbos pradžioje? [1]
2. Pacituokite ir paaiškinkite sakinį, kuriuo įvardijama konfliktinė situacija. Dėl kokių priežasčių yra kilęs karas? [1]
3. Apie kokį reginį kalbama? Kodėl jis yra jaudinantis? Kokios retorinės figūros padeda sukurti iškilmingumo įspūdį, pabrėžia pasiaukojimo reikšmę? [2]
4. Kokie žmonės kyla į kovą? Kokiais epitetais jie apibūdinami? [2]
5. Ko einama ginti? Paaiškinkite, kas turi būti ginama. [2]
6. Kaip apibūdinama šauktinė liaudies kariuomenė? Kas joje dalyvauja? [3]
7. Paaiškinkite mintį, kad vaivadijos kariuomenė stoja prieš Dievo, prieš Europos ir pasaulio teismą. [3]
8. Dėl kokios priežasties kariuomenė atneša savo ginklus pašventinti į bažnyčią? Raskite šioje vietoje vartojamą antitezę. Ką ji padeda išryškinti? [3]
9. Kaip suprantate pasakymą, kad kariuomenė šaukiasi Dievo pagalbos? [3]
10. Į ką ir kuriuo tikslu kelis kartus kreipiamasi ketvirtame epizode? [4]
11. Kokios tautos nuoskaudos, patiriama neteisybė minima? [4]
12. Kodėl, jūsų manymu, čia užsimenama apie senosios laisvės vėliavą? Kas pabrėžiama inversija, vartojama raginant žmones pakelti vėliavas? [5]
13. Kaip kalbantysis apibūdina savo vaidmenį? Kieno jis jaučiasi įgaliotas? [5]
14. Kokiais žodžiais kalbantysis kreipiasi į kovotojus? Kurie žodžiai pasikartoja šiame epizode? [5]
15. Kokius argumentus pasitelkdamas jis drąsina susirinkusiuosius? [5]

16. Ką kalbantysis atsako į savo retorinį klausimą apie tai, kas verčia piliečius stoti į kovą? [5]
17. Kaip apibūdinama tėvynė, kurią ruošiamasi ginti? [6]
18. Kodėl, jūsų manymu, kalbančiajam taip svarbu, kad kova pradeda nuo maldų? [6]
19. Kaip pasakojama apie Vilniaus vaivadijos gyven- tojų nuopelnus tautos istorijai? [6]
20. Pacituokite, kaip apibūdinamas karas, į kurį da- bar stoja piliečiai. [7]
21. Kas ir kokiomis metaforomis kalbama apie T. Kosciuską? Kaip jis pažadino visą tautą? [7]
22. Įvardykite tris šaltinius, kurių reikia tautos šlovei, tėvynės laimei ir piliečių laisvei. Kokia retorine priemone pabrėžiama jų svarba? [7]
23. Paaiškinkite, kas yra tautos dora. [7]

Apibendriname

1. Koks šios kalbos tikslas: pasidžiaugti gražiu regi- niu; pasimelsti; prisiminti garbingą šalies praeitį; paaiškinti kovos prasmę; paraginti piliečius griebtis ginklo; įkvėpti liaudies kariuomenei drą- sos ir pasitikėjimo; išsakyti Dievo valią ar pan.? Iš- sirinkite, jūsų manymu, svarbiausią tikslą ar kelis tikslus ir pakomentuokite, pagrįsdami tekstu.
2. Iš kokių visuomenės sluoksnių susirinko liaudies kariuomenė? Ką iš tokios jos sudėties galime spręsti apie kovą ir požiūrį į piliečių lygybę?

Diskusija

M. P. Karpavičius susirinkusius kovotojus vadina piliečiais. Ką jums reiškia šis žodis? Kokie poelgiai siejami su pilietiškumu?

3. Trumpai įvardykite laukiamos kovos tikslus.
4. Kodėl, jūsų nuomone, kalbant apie pasirengimą aukotis, minimas džiaugsmas?
5. Paaiškinkite, kaip tekste suprantama žmonių dorybė.

6. Kokios laisvės minimos kalboje?
7. Kas, anot kalbos autoriaus, susirinkusiai liaudies kariuomenei gali padėti kovoje?
8. Kaip apibūdinamas priešas? Kas jis? Atsakydami remkitės istoriko dr. E. Railos pasakojimu apie T. Kosciuską.
9. Palyginkite M. P. Karpavičiaus kalboje pasakytus žodžius apie T. Kosciuską, aptartą dainą ir istoriko pasakojimą.
10. Kuriam funkciniam stiliui priskirtumėte šią kalbą?
11. Raskite tekste bent kelias rubrikoje „Kaip supras- ti?“ paminėtas retorines figūras. Pasvarstykite, kodėl teksto autorius renka tokį kalbėjimo būdą.
12. Kodėl, jūsų manymu, šioje kalboje atsigręžiama į praeitį?

Tyrimas

Kas yra lietuvis? Panagrinėkite, kaip keitėsi lietuvių sampratą, amžiams bėgant.

- Raskite informacijos, kas buvo laikoma lietuviu tuo laiku, kai vyko aptariamas sukilimas, ir anksčiau.
- Kuria prasme T. Kosciuska vadinamas lie- tuviu? Prisiminkite dainą apie T. Koscius- ką ir tai, kad joje neminima Lietuva.
- Kada ir kaip pasikeitė lietuvių sampratą?
- Kas šiandien vadinamas lietuviu?
- Tyrimo rezultatus pristatykite bendrakla- siams.

Rašome tekstą

Pasirinkite kokią nors neteisybę, kuri jums atrodo ypač skaudi, ir adresatą, kuriam skirsite savo kalbą. Tuomet, mėgdžiodami skaitytos kalbos stilių ir pasitelkdami joje dažniausiai vartojamas retorines figūras, sukurkite kalbą, raginančią kovoti su šia neteisybe.

Julijus Slovackis

Poetas, dramaturgas Julijus Slovackis (1809–1849 m.) – vienas žymiausių lenkų romantizmo atstovų. Gimė literatūros profesoriaus, vėliau gavusio pareigas Vilniaus universitete, šeimoje. J. Slovackis Vilniaus universitete studijavo teisę, vėliau dirbo tarnautoju Varsuvoje, Finansų ministerijoje. 1831 m. kaip diplomatinis revoliucinės vyriausybės pasiuntinys išvyko į Dresdeną, Londoną ir Parįžius. Gyvendamas Parįžiuje rašė ir publikavo savo poeziją, dramas.

Žymusis lenkų kūrėjas parašė ir lietuviškos tematikos kūrinių: „Hugo – poema apie kry- žiuočius“, poemą „Susimąstymo valanda“, dramą „Mindaugas – Lietuvos karalius“, „Lietuvių legiono giesmę“.

Lietuvių legiono giesmė

Skaitydami giesmę, atkreipkite dėmesį į tai, kas, su kuo ir dėl ko raginamas kovoti.

- 1 Lietuvą gyva! Gyvuosim!
Saulė spindi josios šlovę,
Plaka tiek širdžių dėl josios,
Tiek širdžių jau plakti liovės.
- 2 Būti kaip uolai! būti kaip uolai,
Kęst, kai pelėšiais pančiai apeina.
Kerštą už jas tarsi auką aukojom –
Plieną ir laisvą mintį, ir dainą.
- 3 Priešai pabūgo,
Gaudimai aisūs⁶
Žemaičių dūdų,
- 4 Jėzusmarija! marš pirmyn! už laisvę!
- 5 Mus išmokė teutonai⁷
Taip giedot, kaip mums giedojo.
Legionai! Legionai!
Vis į Rusią! Josios tōlin!
- 6 Juk kad mums sako vėl eit Italuos,
Kaipgi palikti protėvių kapą?

⁶ Aisūs – gaudus, gailus.

⁷ Teutonas – Kryžiuočių ordino riteris.

Gal amžinuosius pašaukt, te kelias:
„Iš dulkių kilkit! sūnus pasekit!“

- 7 Kerštas sujudo,
Gaudimai aisūs
Žemaičių dūdų,
Jėzusmarija! marš pirmyn! už laisvę!
- 8 Caras Algirdui kai grasė,
Kunigaikštis paslui⁸ tarė:
„Deglą tą carui nuneši,
Ims gesti – sveikinsiu carą.“
- 9 Ir paskui paslę tą naktį spangią
Stovyklą rentė Maskvos pašonė,
Kaip aras leidos, į miestą žengė,
Nešė Velykų kiaušį raudoną.
- 10 Priešai pabūgo,
Gaudimai aisūs
Žemaičių dūdų.
- 11 Trankos Perkūnas! marš pirmyn! už laisvę!
- 12 Mūrai sostinės Jogailos
Bus mums kilimas žieduotas;
Atmokės mergaitės smailas
Žvilgsnis, juokas ašarotas.
- 13 O kurgi bokštas apsamanojęs,
Akmuo, išgirdęs giesmę, pabudo,
Gal atitrūko, rieda po kojų,
Gediminaičių pasveikint skuba.

⁸ Pāslas (neteiktina svetimybė) – pasiuntinys.

- 14 Priešai jau spruko,
Gaudimai aisūs
Žemaičių dūdų,
Trankos Perkūnas! marš pirmyn! už laisvę!

Lietuvės sukilėlių miško stovykla. Apie 1832–1833 m. piešinys; dailininkas Žanas Viktoras Adamas

- 15 Kam beapsivers liežuviai
Kaltint mūsų ar šaipytis:
Ar tebegyvi lietuviai?
Štai palydas mūsų Vytis!
- 16 Tai ir neklauskit, kodėl taip maža
Ištvermingųjų vėliavų plakas?
Daugel jų buvo – bet nuo to medžio
Audros nuplėštas ne vienas lapas.
- 17 Kerštas sujudo,
Gaudimai aisūs
Žemaičių dūdų,
Trankos Perkūnas! marš pirmyn! už laisvę!
- 18 Vėliavėlės – ūkt! – suūžė,
Laisvės spalvomis apėjo;
Mes štai skriejam, o už mūsų
Aras⁹! aras! aras skrieja.
- 19 Per mūsų galvas griaustiniai pliekia
Lyg šerkšno kirčiai... išguldo gretą –
Dabina lauras herojaus kapą.
Šlovės kas godis¹⁰ – laurlapius plėšo.
- 20 Kerštas sujudo,
Gaudimai aisūs
Žemaičių dūdų,
- 21 Jėzusmarija! marš pirmyn! už laisvę!

⁹ Ąras – erelis.

¹⁰ Šlovės kas godis – kas didžiuojasi šlove.

Aptariame tekstą

1. Koku teiginiu pradedamas eilėraštis? Kaip skyrybos ženklai padeda išryškinti kalbančiojo nusiteikimą? [1]
2. Ką, jūsų manymu, atskleidžia kalbėjimas apie širdis? [1]
3. Kokie raginami būti kariai? [2]
4. Kas buvo aukojama? [2]
5. Išsiaiškinkite, koks yra žemaičių dūdų gaudimas. Kodėl jo galima išsigąsti? [3]
6. Kodėl, jūsų manymu, raginant į kovą, sakoma „Jėzusmarija“? [4]
7. Kodėl čia minimi teutonai? [5]
8. Kur eiti raginami legionai? [5]
9. Eilėraštyje užsimenama apie Itālijos išsivadavimo iš austrų valdžios kovas. Kaip manote, kodėl siūloma ne eiti kariauti į Itāliją, o atsigręžti į savo kraštą? [6]
10. Perskaitykite Lietuvės metraštyje aprašytą didžiojo kunigaikščio Algirdo kovų su Rusia epizodą, kuris minimas ir šioje poemoje. Kokios aprašymo detalės panaudotos poemoje? Kuo jos svarbios kovojant dabar? [7–8]
11. Palyginkite vienuoliktą ir ketvirtą posmus. Kuo jie skiriasi? Kaip manote, kodėl? [11]
12. Apie kurio miesto mūrus kalbama? [12]
13. Kaip žadama sutikti karius sostinėje? [12]
14. Kokių pilies detalės minimos? Kokį įspūdį tai kuria? [13]
15. Kas yra Gediminaičiai? Kodėl taip vadinami į miestą įžengiantys kovotojai? [13]
16. Kas nutiks, jiems įžengiant į sostinę? [13]
17. Kokios pašaipios kalbos ir kaip yra paneigiamos? [15]
18. Kodėl, jūsų manymu, minimas Vytis? [15]
19. Kokiomis metaforomis kalbama apie žuvusiuosius kovoje? Kokį įspūdį kuria toks kalbėjimo būdas? [16]
20. Kaip pasikeičia vėliavėlės? Paaiškinkite, kaip suprantate šį pasikeitimą. [18]
21. Su kuo ir koku būdu lyginami kariai? [18]
22. Kaip vaizduojama kova? Kodėl, jūsų manymu, čia minimi griaustiniai? [19]

23. Išsiaiškinkite, kodėl šlovė siejama su lauro lapais. [19]
24. Dar kartą perskaitykite visus priedainius. Kurie žodžiai juose keičiasi? Palyginkite sušukimus, kuriais kviečiama į kovą. [3, 7, 10, 14, 17, 20]

Apibendriname

1. Į kokią kovą kviečia šis eilėraštis?
2. Kaip apibūdinami kovotojai?

Tyrimas

Kvietimas į kovą. Išsiaiškinkite, apie kokią kovą kalbama šiame eilėraštyje.

- Kas su kuo kariauja?
- Kokia proga galėjo būti parašyta ši poema?
- Kodėl lenkų poetas lenkiškai ragina į kovą eiti Lietuvės karius?

- Tyrimo rezultatus pristatykite bendraklasiams.

3. Iš ko tikimasi pagalbos kovoje? Palyginkite šiuo aspektu J. Slovackio poemą ir M. P. Karpavičiaus pamokslą.
4. Palyginkite, koku tikslu kreipiamasi į Dievą liaudies dainoje „Vai, lėkė gulbių“ ir koku šioje J. Slovackio poemoje.
5. Koks vaidmuo raginant kovoti tenka senųjų laikų prisiminimams?
6. Kaip siejamos krikščionybė ir pagonybė į kovą kviečiančiuose šūkniuose? Prisiminkite ketvirtą ir vienuoliktą epizodus.
7. Kaip kalbama apie žuvusiuosius?
8. Kodėl, jūsų manymu, šis kūrinys vadinamas giesme? Kas jam suteikia iškilmingumo?
9. Kuo J. Slovackio laikų Lietuvės supratimas skyrėsi nuo dabartinio supratimo?

Alfonsas Dodė

Prancūzų rašytojas Alfonsas Dodė (Alphonse Daudet, 1840–1897 m.) pirmą savo romaną parašė būdamas keturiolikos, pirmoji išleista jo knyga – eilėraščių rinkinys, skirtas mylimajai. Daugiausia skaitytojų dėmesio sulaukė jo knyga „Tartarenas iš Taraskono“.
A. Dodė kaip rašytojas buvo pripažintas nuo pat pirmųjų savo kūrinių, o 1874 m. apdovanotas Prancūzijos akademijos prizų.

PASKUTINĖ PAMOKA

Skaitydami apsakymą, atkreipkite dėmesį į mokytojo ir mokinių santykius, visų, dalyvavusių paskutinėje pamokoje, būsenas.

Mažojo elzasiečio pasakojimas

1. Tą rytą aš gerokai vėlinausi į mokyklą ir labai bijojau, kad negaučiau barti, juoba kad ponas Amelis sakė mus klausinėsi iš daly-

vių, o aš apie juos nežinojau nė žodžio. Aki-mirksnį man šovė į galvą mintis neiti į pamokas ir padykinėti.

Tokia šilta, graži diena!

Buvo girdėti, kaip miško pakrašty švilpauja strazdai, o Ripero pievoje, už lentpjūvės, mankština prūsai. Visa tai mane labiau viliojo negu dalyvių taisyklė, bet aš įstengiau atsispirti pagundai ir bėgte leidaus į mokyklą.

Bėgdamas pro rotušę, pastebėjau minią žmonių, sustojusių prie mažos skelbimų lentos. Jau dveji metai, kai iš čia mums eina visi

2. Žymieji XX a. pradžios lietuvių keliautojai

Matas Šalčius

Matas Šalčius (1890–1940 m.) – Lietuvos žurnalistas, rašytojas, keliautojas, visuomenės veikėjas, mokytojas. Be lietuvių kalbos, mokėjo anglų, ispanų, vokiečių, prancūzų, rusų, lenkų kalbas. Išvertė Hanso Kristiano Anderseno ir kitų autorių pasakų. 1914 m. už rusinimą smerkiančią kalbą Rūsijos mokytojų suvažiavime M. Šalčiui uždrausta mokytojauti, jis ištremtas iš Kauno gubernijos. 1915–1918 m. gyveno Jungtinėse Amėrikos Valstijose. 1918 m. Niujorke išleido Lietuvos žemėlapi.

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, M. Šalčius tapo Eltos¹ direktoriumi. 1925 m. keliavo po Angliją, Ispaniją, Prancūziją, Portugaliją, domėjosi jų kultūra. 1929 m. įsteigus Turizmo sąjungą, buvo išrinktas jos valdybos sekretoriumi. M. Šalčius, gausiai rašęs į įvairių šalių spaudą apie keliones ir kitų kraštų kultūrą, Lietuvoje suformavo kelioninės žurnalistikos pagrindus.

1929 m. lapkričio 20 d. jis su kitu garsiu keliautoju Antanu Poška motociklu leidosi į ketverių metų trukmės kelionę po Europą, Afriką ir Aziją. Keliautojai apsilankė Balkanų šalyse, Egiptė, Artimuosiuose Rytuose, Iranė. Toliau M. Šalčius jau vienas keliavo po Indiją (susitiko su Mahatma Gandžiu², Rabindranathu Tagore³), Pietryčių Aziją, japonų užkariautą Kiniją, Filipinūs. 1936 m. išvyko į Pietų Ameriką. Čia bandė suvienyti lietuvių išeiviją, tačiau, nesulaukęs išeivijos palaikymo, tęsė keliones. Apsilankė Argentinoje, Urugvajuje, Brazilijoje, Bolivijoje, Čilėje, Paragvajuje. 1939 m. sirgo maliarija, o 1940 m. susirgo ūmiu smegenų uždegimu ir mirė. Palaidotas Gvajaramerino mieste Bolivijoje.

SVEČIUOSE PAS 40 TAUTŲ

(ištrauka)

Po kelionės, kuri prasidėjo su A. Poška, M. Šalčius išleido knygą „Svečiuose pas 40 tautų“. 1989 m. šios knygos perleidimo rengėjas Česlovas Kudaba taip ją pristato: „Kelionių knyga „Svečiuose pas 40 tautų“ (6 dalys, daugiau nei 1 700 puslapių) parašyta vienu įkvėpimu, dar įspūdziam nepasenus ir džiaugsmui,

kad sunkus užmojis įveiktas, nepraėjus. Rašyta, rodos, tik vienerius – 1934 – metus, nes 1935 metais jau išėjo pirmoji laida (4 000 egz. tiražu). 1936 metais išleista 3 000 antrosios laidos egzempliorių. Toks tiražas anieks laikams labai didelis. Knygos pasisėkimas buvo taip pat neeilinis. Netrukus, 1936 m., autoriui buvo įteikta Spaudos fondo premija už „Svečiuose pas 40 tautų“, pripažintą geriausią 1935 m. knygą.“

Skaitydami šios knygos ištrauką, atkreipkite dėmesį, kaip ir ką pasakoja autorius.

PIRAMIDĖS IŠ ARTI

Užsimokėjau, kas reikia, ir tekinas pasileidau prie pirmosios piramidės. Štai, pagaliau aš stoviu visai arti akmens milžino. Žmogus prie jos esi kaip aguonos grūdas. Primena ji iš karto Balkanų viršūnę, tik su tuo skirtumu, kad ten uolos be tvarkos suverstos, o čia taisyklingai žmogaus rankomis sudėtos; ten jos įvairių lyčių, nelygios, o čia visos vienodai nutašytos. Šis milžinas keturiais lygiais šonais. Visi jie prasideda nuo žemės plačiai, o į viršų eina siauryn, siauryn, kol pasidaro visai smailas viršus, parėmęs padangę.

Už penketo varsnų⁴ nuo šios yra kita, o dar toliau pro antros kertę kyšo trečiosios šonas ir smaila viršūnė. Aplink visas šias piramides pribyrėję atlaužų ir nuotrupų. Iš tikrųjų visas plokštikalnis, ant kurio jos stovi, susideda iš vienu tų atlaužų. Tos atlaužos susidarė iš skeldrų statant piramides, iš savotiško tinko, kuriuo buvo ilgą laiką aptinkuotos iš viršaus šios piramidės, ir iš įvairių pirmiau buvusių šiose vietose pastatų griuvėsių. Spėjama, kad čia prieš dešimt tūkstančių metų ir dar anksčiau jau žmonių gyventa ir statyta.

Einu aplinkui. Atrodo, ne kažin kas apeiti, bet vis dėlto paima laiko: eini, eini ir vis dar toli galas. Ši pirmoji, Cheopso, arba Hufu, piramidė turi po 250 metrų ilgio iš kiekvieno šono; vadinasi, visas kilometras aplinkui.

Apėjus paėmė noras užlipti į jos viršų. Viena šone didžiuosiuose uolų galuose yra iškirsti mažesni laipteliai vos dviem žmonėms prasilenkti – reikia tais lipti. Bet ne vienas lankytojas kariai stačiai iš bet kurio šono nuo vienos tašytos uolos ant kitos. Tokie pasisamdo arabus – gidus padėti jiems lipti. Gidai pirmiau patys užsikaria ant aukštesnės terasos, o paskui traukia savo samdytojus.

Lipti į viršų reikia apie 40 minučių, o silpniesiems ir visą valandą. Cheopso piramidės

aukštis 150 metrų. Viršūnė sudaro aikštelę, kurioje galėtų, anot vieno anglo, šokti 100 porų.

Nuo viršūnės atsidaro tolimi stebuklingi regionai. Iš vienos pusės Kairas šimtais baltų bokštų bokštelių ir visokių stiebų snaudžia ištaigingoj žalumoj; pro jį driekiasi šviesi, lengvai išrangyta Nilo juosta, į pietus su salom, į šiaurę su išsišakojimu į dvi upes, kurios dings ta iš akių plačių žalių laukų lygumoje, kur atskiri kelis kupstus miestų aukštais plonais minaretais⁵. Anapus Kairo ir Nilo slėnio – akmenėtoji smėlingoji dykuma, aptraukta kažin koku miglotu dangalu, – negyvų kopų kraštas.

Atsisuki į kitą pusę – taip pat dykuma, tik šita arti; jos kalvotas paviršius atrodo iš pelelių, kurie pailgu debesėliu rūksta iš po tolimos kupranugarių vilkstinės kojų. Šioje dykumoje netoli antrosios piramidės bastuokliai beduinai⁶ pasiskleidė keletą baltų ir juodų palapių. Jie tyko nuklystančių į dykumą neatsargių keleivių, iš kurių ne išprašo, bet reikalaute išreikalauja bakšišo⁷.

Iš dešinės, visai netoli piramidės papėdės – sfinksas suplyšusių akmenų nugara, nelabai aiškus iš viršaus. Už jo – trečia piramidė, o toliau Nilo pakrančių – arabų kaimeliai ir už jų yra kita piramidžių krūva – Memfio.

Iš kairės – Gizos miestelis su baltomis ir gelsvomis viešbučių namų dėžėmis, kurias jūs matėte atvažiuodami iš Kairo.

Pažiūrėję žemyn, matome keturis lygius šonus, išraižytus terasomis – laiptais. Baimės žiūrėti žemyn kaip iš bažnyčios bokšto nėra, nes čia neatrodo, kad griūvate į šoną. Žiūrėte į milžiniškus akmens gabalus ir stebitės, kiek čia reikėjo darbo padėti šitokiam milžinui pastatyti ir kaip tokie sunkūs gabalai buvo

¹ ELTA – nacionalinė Lietuvos naujienų agentūra.

² Mahatma Gandis (Mohandas Gandhi, 1869–1948 m.) – Indijos tautinio išsivadavimo judėjimo vadovas, nesmurtinio pasipriešinimo politikoje taktikos pradininkas.

³ Rabindranathas Tagorė (Rabindranath Tagore, 1861–1941 m.) – Indijos rašytojas, visuomenės veikėjas.

⁴ Varsnė, arba varštas – tuo metu Rūsijoje vartotas ilgio vienetas, lygus maždaug 1 066 metrams.

⁵ Minarėtas – aukštas bokštas mečetėje (musulmonų maldos namuose) arba greta jos.

⁶ Beduinai – arabai klajokliai. Gyvena šiaurės Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose.

⁷ Bakšišas – persų kalba tai arbatpinigiai.

aukštai užtraukti? Apskaičiuota, kad Cheopso piramidė yra sudėta iš dviejų milijonų trijų šimtų tūkstančių atskirų akmenų gabalų, kurių kiekvienas turi po 40 šeštinių pėdų⁸. Graikų istoriko Herodoto liudijimu, šiai piramidei pastatyti dirbo šimtas tūkstančių žmonių per dvidešimt metų. Beveik visi šie akmenys buvo pristatyti iš kitos Nilo pusės anapus Kairo, kur buvusios jų laužyklos, o granito apvadai vidui ir pamatams buvo atplukdyti žemyn Nilu iš Sijeno kalnų anapus Asuano už 700 kilometrų nuo šios vietos. Sudėjus Cheopso piramidės gabalus į vieną liniją, galima būtų apvesti akmeninę sieną apie visą šiandieninę Lietuvą. Piramidė užima trylika akrų žemės, tris kartus daugiau už Šventojo Petro baziliką Rõmoje. Tai bent pastatas! Ir tai pastatyta daugiau kaip prieš keturis tūkstančius metų. Pamatę šias piramides supranti, kad žmogus daug seniau ant žemės gyvena, negu kam gali rodytis, ir kad jo jau ir tuomet nebūta neišmanėlio ir nemokšos.

*Cheopso piramidė ir sfinksas,
XIX a. antra pusė*

⁸ Šeštainė (kubinė) pėda – senovinis tūrio matas, dabar vartojami kubiniai metrai. Pėdą sudaro maždaug 28,8 cm; išliko Jungtinėje Karalystėje, JAV.

PIRAMIDĖS IŠ VIDAUS

Į Cheopso piramidę yra keletas angų, bet lendama dažniausiai per apatinę, kokie 20 metrų nuo apačios. Angos veda į ilgus siaurus urvus, kuriais reikia lįsti smarkiai susilenkus. Urve kadaise buvo iškirsti laiptai, bet jie vaikščiotojų taip nudėvėti, kad jų vietoje pasidarę slidus lovys, kuriuo atsisėdus galima nuslysti žemyn pasišviečiant elektros lempute, kad nebūtų kas užgautas. Nusileidęs randi vietą, kur vienas urvas kyla aukštyn, kitas leidžiasi žemyn. Visi paprastai eina aukštyn, tai ir jūs paskui juos sekate. Čia netrukus randate didžiąją galeriją, kur kadaise buvo daug hieroglifais nurašytų mumijų ir statulų, bet visa tai iš čia išnešta į visokius muziejus. Šia galerija pasieki lygią vietą ir randi kambarį ar, teisingiau, rūšį, išdėtą raudonuoju granitu. Čia kadaise buvęs faraono Cheopso sarkofagas, vėliau kažin kur dingęs. Tai vadinamasis „karaliaus kambarys“. Kitas žemiau jo – „karalienės kambarys“. Iš karaliaus kambario aukštyn į piramidės viršų į abu šonus eina urvai, kuriais galima išlipti laukan. Angos į visus šiuos urvus taip buvo gerai užvožtos akmenimis, kad ilgai niekas nenumanė, kad čia esama urvų. Bet Europos keliautojai ilgaiui viską atrado.

Laipiojimas po šiuos ilgus tamsius urvus yra labai nejaukus, nors čia vidudienį gana malonu – vėsu. Šiuose urvuose palydovai kartais iškrečia keleiviams visokių išdaigų: užgesina šviesą ar, atvedę į tamsų kampą, pareiškia pametę kelią ir eina jo „ieškoti“, o tuo tarpu atsiranda netikėtas gelbėtojas, koks nors beduinas, kuris už gerą atlyginimą sutinka jus išvesti. Dabar palydovai yra miesto prižiūrimi, bet seniau nebūdavo dienos, kad piramidžių viduje kas nors iš keleivių nebūtų nukentėjęs.

Šios piramidės laikomos faraonų kapais, bet iš didelių erdvių patalpų viduje numanau, kad jose tie valdovai galėjo slėptis ir gintis

nuo priešų. Prietaringesni felachai⁹ iki šiai dienai bijo lįsti į piramidžių vidų, bijodami „šaitano“¹⁰.

NAKVYNĖ SU FARAONAIŠ

4 Nuvykau į piramides popiet, o kol išlaipiojau visur, sutemo. Nusprendžiau čia nakvoti. T turistų judėjimas čia eina iki pat vidunakčio ir dar gerokai po jo vis atlekia iš miesto automobiliai, aplaksto aplink piramides ir kartais sustoja prie jų ilgiau, tai nenyku. Labai gražu pas piramides mėnesienoj ir keleiviams labai patartina praleisti prie jų naktį, pabūti su faraonų palaikais.

Taigi pasilikau nakvoti. Dangus buvo aiškus, gilus, tamsiai tamsiai mėlynas, nubertas didelėmis, ryškiai spindinčiomis žvaigždėmis; Paukščių Kelias¹¹ čia geriau ženklū nei mūsų danguje rudenį.

Kaifas nušvito tūkstančiais elektros šviesų, kurios sausame ore atrodė aiškesnės ir artimesnės kaip šiaurės klimato.

Piramidžių masės pasidarė tamsoje dar didesnės. Oras žymiai atvėso po pusiaunakčio. Atėjo pasikeisti nakčiai dvigubai sustiprinta policijos sargyba su šautuvais, saugoti, kad neišstampytų „senovės daiktų mėgėjai“ paskutinių faraonų liekanų.

Ilgai gėrėjausi kartu su sargyba grėznu¹² dangum. Policininkai, tvirti, petingi felachai, rodydami į dangų kartojo: „kvois“ (arabiškai „gražu“). Tikrai čia buvo gražu, įdomu ir slėpinga: praleisti naktis su faraonų dvasiom!

Išgūžiau į savo šiltus drabužius gerokai po pusiaunakčio ir susiriečiau palypėjęs piramidės terasomis ties urvo angą, kur nesiekia vėsus vėjas, ir ten užmigau, staugiant toli dykumoj šakalams ir apačioj užiant miestui.

⁹ Felāchas – arabų šalių valstietis žemdirbys.

¹⁰ Šaitānas – musulmonų mitologijoje piktoji dvasia, velnias, šėtonas.

¹¹ Paukščių Kėlias – taip dar vadinamas Paukščių Takas.

¹² Grėznas – gražus.

Rytą švintant pakirdau ir išbėgau iš savo „faraonų guolio“ žiūrėti saulėtekio. Jis čia labai greitas. Ilgo priešaušrio ir aušros kaip ir nėra. Čia kažin kaip daug staigiau prašvinta diena. Bet gražus buvo reginys, kai dangus nuo tamsiai mėlyno perėjo į palšą, gelsvą, rusvą, lelijinį ir pagaliau į baltą dienos šviesą.

PAS SFINKSĄ

5 Vakar neturėjau laiko aplankyti sfinkso, tai dabar, saulei tekant, nusiskubinau į jį daug žemiau piramidžių ir gana toli nuo jų. Čia jį pamačiau, atkasta iš visų pusių su nudaužta nosim.

Iš arti jis nedaro tokio didelio įspūdžio, nes aplinkiniai griuvėsiai ir atlaužos, plyšiai jo letenose ir nugaroje visai mažina jo svarbą ir dydį. Nusileidus žemyn, žymiai iš toliau, jis gerai atrodo, ir tada gauni viso jo slėpingumo vaizdą.

Ypač įdomiai sfinksas atrodė melsvai raudonoje aušros pusiautamsoje. Labiau šviesėjant, atrodė, kad ir jis lyg bunda iš savo sustingimo ir štai, rodos, pasikels ir pasiraivys savo liūto liemeniu.

Aplinkui sfinksą varomi kasinėjimo darbai. Čia atkasta dabar labai įdomi romėnų laikų bažnyčia, kurios griuvėsiuose rasta visokių žilų Egipto liekanų.

Iš netoli esančių namų ėmė eiti prie kasimo arabai. Kai kurie jų nepraleido progos prieiti prie manęs ir sugadinti visą ryto grožį ir gerą nuotaiką savo nepakenčiamu bakšišo reikavimu.

Kas yra sfinkso viduriuose, niekas nežino ir niekas nebuvo į ten įjęs, nes ligi šiol nesurasta jokio įėjimo. Taip pat aiškiai nežinoma, ir kuriam tikslui sfinksas buvęs pastatytas. Daugiausia yra spėjimų, kad jis buvęs pastatytas piramidžių kiemo papuošimo reikalu ir kai kurie senovės Egipto tyrinėtojai spėja, kad arti šio turėję būti ir daugiau tokių ar mažesnių sfinkso, pastatytų abipusiai didžiojo faraonų tako į piramides. Tie sfinksai buvę sugriauti arba nukelti kitur.

NAUJOSIOS PIRAMIDĖS

6 Dar toliau į pietus, vadinamajame Aukštutiniame Egipte, kur Nilas bėga siaura uolėtais krantais vaga, yra vėliausiai statytos Egipto piramidės. Tai Tėbų, Karnako ir Luksoro griuvėsių apylinkės. Čia netoli Luksoro viename klonyje buvo rastas ir Tutanchamono kapas.

Šios vietos yra sujungtos su Kairu asfaltuotu keliu ir sutraukia labai daug lankytojų, nors oras čia yra daug karštesnis kaip Žemutiniame Egipte ir nepaprastai sausas. Vasarą nuo karščių čia nėra kur dėtis. Naktimis negalima miegoti. Plona drobulė čia atrodo duknomis¹³. Norintieji užmigti pamerkia paklodę į vandenį ir apsvyturiuoja apie save. Tai kiek atvėsina, bet neilgam, po ketvirčio valandos paklodė esti vėl sausa, ir tuomet esti dar karščiau ir troškiau kaip pirmiau.

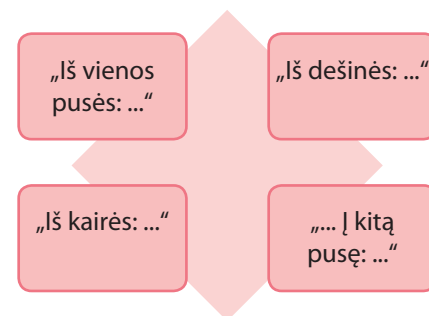
Kai dėl žilos senovės pastatų ir statulų, tai Egiptas, be abejo, yra įdomiausia šalis. Ypač šios Aukštutiniojo Egipto vietos. Aplink šias vietas amerikiečių, anglų, prancūzų, italų ir kitokių vedami nuolatiniai kasinėjimai, kurie tebeatidengia vis naujų dalykų. Visko čia apžiūrėti neįmanoma – per brangiai apsieitų, nes visur reikia labai brangiai mokėti. Žiūrėdamas į šiuos visus didingus senovės Egipto paminklus, suvaldai bent kiek savo moderniško pasididžiavimo puikybę. Egipte tikrai yra kas pamatyti, net jau ir labai daug mačiusiam žmogui.

Aptariame tekstą

1. Kuriuo asmeniu pradedamas pasakojimas? [1]
2. Ką daro pasakotojas užsimokėjęs? Kaip šie veiksmai atskleidžia jo būseną, atsidūrus prie piramidžių? [1]
3. Kaip išreiškiama piramidžių didybė? [1]
4. Kokių faktų apie piramides sužinome? [1]

¹³ Dūknos – patalai.

5. Kokius lipimo į piramidės viršų būdus mini pasakotojas? [2]
6. Surašykite į schemą, kas matoma užlipus į piramidės viršų. [2]

7. Kas matyti pažiūrėjus žemyn? Koks pojūtis tuomet apima? [2]
8. Pasekite, kuriuo asmeniu pasakojama paskutinėje šio epizodo pastraipoje. Kodėl, jūsų manymu, pasakojama skirtingu asmeniu? [2]
9. Pacituokite sakinį, kuris geriausiai išreiškia pasakotojo emociją. Kas jį stebina, mąstant apie žmones, pastačiusius piramides? [2]
10. Koks jausmas apima piramidžių viduje? Kokios keliautojų patirtys pasakojamos? [3]
11. Kieno vardu ir kaip pasakojama apie naktį prie piramidžių? [4]
12. Kokiais epitetais apibūdinamas regimas vaizdas? [4]
13. Kuo ypatingi atrodo dangus, miestas ir piramidės? [4]
14. Kokius savo veiksmus mini pasakotojas? Kokie pojūčiai naktį suaktyvėja ir kokį įspūdį tai sustiprina? [4]
15. Pacituokite ir aptarkite, kuo ypatingas aprašytas saulėtekis. [4]
16. Kada ir kodėl sfinksas daro didesnį įspūdį? [5]
17. Kas ir kaip keliautojui sugadina pakilią ryto nuotaiką? [5]
18. Kas pasakojama apie Aukštutinio Egipto įžymybes, jo klimatą? Kodėl jis nepaliauja dominęs tyrinėtojų? [6]
19. Kodėl Egipte neįmanoma visko apžiūrėti? [6]
20. Kaip šios vietos paveikia keliautoją? [6]

Antanas Poška

Antanas Poška (1903–1992 m.) – lietuvių keliautojas, mokslininkas, antropologas¹⁴, rašytojas, žurnalistas. Vienas pirmųjų lietuvių esperantininkų¹⁵. Dirbo Kauno radiofone laidų esperanto kalba vedėju. 1926–1929 m. Kauno universitete studijavo mediciną.

Dar vaikystėje susidomėjo kelionėmis, kitų kraštų žmonių gyvenimu ir šiam potraukiui liko ištikimas visą gyvenimą. 1925 m. A. Poška su dviem draugais dviračiais išvyko į pirmąją kelionę po Lietuvą, pavadintą „Be kelių aplink Lietuvą“. Keliaudamas ėmė užrašinėti savo įspūdžius, juos skelbė spaudoje. 1928 m. su draugais įsigijo motociklą ir juo keliavo po Lietuvą, apvažiavo aplink Baltijos jūrą. Pamėgęs keliauti, A. Poška nusprendė motociklu pasiekti Indiją. Ruošdamasis šiai kelionei, susipažino su Matu Šalčiumi. 1929 m. su juo ir pradėjo didžiąją savo kelionę – per Europą, Afriką, Aziją keliavo į Indiją. Į Lietuvą grįžo po aštuonerių metų. 1944 m. buvo sovietų įkalintas, ištremtas į šiaurę, vėliau perkeltas į Vidurinę Aziją. Į Vilnių grįžo 1958 m.

NUO BALTIJOS IKI BENGALIJS

A. Poškos dviejų tomų knyga „Nuo Baltijos iki Bengalijos“, išleista 1939 m., – tai aštuonerių metų kelionės po Europą, Afriką ir Aziją aprašymas. „Kelionę planuoti – džiaugsmas. Kelionę vykdyti – katonga. Kelionę prisiminti – visko atpildas. Faktiškai gyvenimas ir yra kelionė. Atsiminimai lieka atpildas, kuris, rodos, kur kas vertingesnis už patį faktą. Tai žmogaus vidaus praturtinimas, draugiškumo, kantrybės ir aistrų išbandymas. Tai kas gi yra kelionė? Ar tik ne kondensuotas gyvenimas, jo pratęsimas, mokykla, kurioje niekas nemoko, bet išmoks-tama daug, ko joks mokytojas neišmokys?“ – svarsto A. Poška.

Skaitydami šio keliautojo knygos ištrauką, atkreipkite dėmesį, kas ir kaip pasakojama, kas suprantama kelionėje.

¹⁴ Antropologas – mokslo apie žmogų ir žmonių specialistas.

¹⁵ Esperanto – dirbtinė tarptautinė kalba, ėmusi populiarėti XX a. pradžioje.

Pas faraonų palikuonis

(ištrauka)

NAKVYNĖ PRIE PIRAMIDŽIŲ

1 Piramidės iš arti! Kiekvienas mums gali pavydėti tos laimės! Juk dar mokyklos suole kiekvienas yra girdėjęs iš senovės Egipto istorijos apie galinguosius faraonus, kurie dar gyvi būdami statėsi amžinuosius kapus. Taigi šian-dien mes jau prie tų piramidžių, susirūpinę dėl savo ateities ir ieškodami čia prieglaudos.

– Ponai, arčiau prie piramidžių privažiuoti negalima! Reikia gauti leidimą Gizos muziejuje, – išpėjo mus sargas, kai mes įvažiavome į aikštelę automobiliams priešais didžiąją piramidę.

– Labai malonu. Mes leidimą pasiimsime vėliau, dabar norime palikti čia motociklą.

– Taip galima. Yra čia ir garažas, motociklą galėtumėt atiduoti kiek pataisyti ir nuvalyti, – pasiūlė mums sargas, žiūrėdamas į mūsų su-raišiotą ir purviną mašiną.

– Niekis, senas draugas – ištikimas draugas, – sakėme jam, o tarnas buvo labai patenkintas, kad užsienio turistai taip maloniai su juo kalba, ir tikėjosi uždirbti nemažą bakšišą.

Išsiplepėjome. Jis visiškai pamiršo, kad mes neturime leidimo, ir pradėjo pasakoti, kad yra daug turistų, kurie mėgsta čia atvažiuoti, pasižiūrėti piramidžių mėnesienoj, bet tokių didelių mėgėjų kaip mes, kurie norėtų net visą naktį praleisti prie piramidžių, jam dar kažin ar tekę matyti.

Saulei nusileidus, muziejus uždaromas, ir sargai pasikeičia. Mums aplinkui bevaikščiojant prikibo naujas sargas, kad mes savo motociklą atiduotume į garažą, nes šiaip jis negarantuojas, kad mes jį rytą atrasime. Ir su šiuo teko išsikalbėti. Jis stebėjosi, kodėl mes norime visą naktį čia pasilikti, ar neužtektų penkiolikos minučių pasižiūrėti, kaip mėnulis kopia ties piramidėmis, apšviesdamas iš karto visas keturias jų sienas.

– Aš ponams patarčiau savo transportą pastatyti prie sargybos būdelės, nes aš einu miegoti, o kai jums nusibos, galėsite jį pasiimti, – tarė jis, atsisveikindamas iki rytojaus.

2 Pasilikę vieni, galėjome tas piramides apžiūrėti ir, kas svarbiausia, paieškoti vietos, kur galima būtų patogiau bent kiek pamiegoti. Piramidžių pamatai užnešti dykumos smiltimis. Vietomis, kur archeologai yra prakasę, dar matyti dešimties ar penkiolikos metrų gilumoje tebesitęsianti piramidžių siena. Rytinėj Cheopso piramidės pusėj, arčiau į Nilo pakrantę, stovėjo gal dvidešimties metrų aukščio sfinkso šventovė ir ant jos milžiniškas liūto liemuo su žmogaus galva, atkreipta į Nilą. Didžioji piramidė pastatyta iš labai didelių akmenų, sukrautų pakopomis. Tie akmenys turi po pusantro metro aukščio bei pločio ir apie pustrčio metro ilgio. Taigi toks akmuo sveria daugybę tonų, o tokių akmenų piramidei pastatyti reikėjo net aštuonių šimtų penkiasdešimt tūkstančių. Visi piramidės šonai yra vienodo ilgio, turi po septynis šimtus penkiasdešimt penkias pėdas – tiek viršuje dabar matosi, o atkasus dar prisidėtų keturi šimtai penkiasdešimt pėdų. Jos aukštis siekia keturis šimtus aštuoniasdešimt vieną pėdą.

Visi akmenys piramidei statyti yra atgabenti iš antros pusės Nilo, iš Turo ir Mahatano kalvų. Piramidės viršūnė atrodo tartum nutrupėjusi, bet ir ten aikštelėj yra apie keturiasdešimt kvadratinių metrų ploto. Visi keturi piramidės šonai yra vienodai nuolaidūs ir turi daugelį paslėptų įėjimų. Vienoj vietoj įėjimas į vidų padarytas piramidę statant. Jis veda bent nuo trijų dešimčių metrų aukščio žemyn į piramidės centrą. Pusiaukelėj įėjimas šakojasi ir veda į piramidės centrą aukštyn. Šiuo įėjimu galima patekti į tuščius kambarius ir laidojimų vietas. Čia sueina dar du įėjimai, kurie prasideda beveik piramidės viršūnėj. Kaip teko skaityti ir vėliau matyti, piramidės viduryje yra keletas patalpų, vadinamų karaliaus kambariais. Kurioje vietoje gulėjo jos statytojo faraono Cheopso mumija, sunku šiandien pasakyti, nes gausybė papuošalų, aukso, brangakmenių ir kitokių brangenybių jau seniai viliojo žmones, ir gal dar prieš tūkstantį metų toji piramidė buvo išplėsta ir apvogta. Istorijų skaičiavimais, toji piramidė baigta statyti trys tūkstančiai septyni šimtai trisdešimt trečiais metais prieš Kristų, arba prieš pusšesto tūkstančio metų. Dabar viduje, karaliaus kambaryje, yra tiktai tuščias, sudaužytu viršumi raudono granito Cheopso sarkofagas. Egipto mokslininkai, išskaitę slaptinguosius hieroglifų įrašus, šiandien gana smulkiai žino visą piramidžių statymo istoriją. Šimtas tūkstančių žmonių dirbo trisdešimt metų trimis pamainomis, kol išaugo šioji piramidė. Piramidė buvo statoma paklojus pirmą eilę akmenų, kurie turėjo beveik tris dešimtis pėdų ilgio ir pločio; ant šio pamato paklota antra eilė, po to trečia, paliekant apie pusantro metro kraštuose. Ant trečios eilės tokiu pat būdu – ketvirta ir t. t. Iš hieroglifinių įrašų nustatyta, kad tiems akmenims kelti egiptiečių turėta tam tikrų mašinų, o iš buhalterijos užrašų sužinota net kiek maišų svogūnų, česnakų ir ryžių suvalgę piramidės statytojai. Piramidės pastatymas atsiėjo, graikų pinigais, per tūkstantį šešis

šimtus sidabrinių talentų, o kiek buvo išleista medžiagoms, ypač švinui, variui ir auksui, kurie buvo panaudoti akmenų sujungimui, šandien sunku beapskaičiuoti.

3 Apžiūrėję tą milžinišką pastatą, įsitikinom, kad iš tikro senovės pasaulis ir senovės žmonės prieš tiek daug tūkstančių metų nebuvo kokie laukiniai, bet kur kas aukščiau pakilę negu tūla tauta mūsų laikais.

– Eime pažiūrėti antrosios piramidės, gal ten yra ko įdomesnio, – pasiūlė Matas.

– Eime.

Aplink tas piramides vienur kitur dar matyti daugybė kitų griuvėsių, kurie rodo, kad čia senovėj stovėta miesto, pilno šventovių, gal ir dirbtuvių bei mažesnių laidojimo vietų.

Apvaikščioję tas piramides, sugrįžome atgal ir pradėjome rimtai ieškoti vietos, kur galima būtų patogiau praleisti karštą Egipto naktį. Ant piramidžių pakopų galėtų nakvoti tūkstančiai žmonių. Nieko nelaukdami, pasilipome ant penktos ar šeštos pakopos ir, žiūrėdami į žiburiuose paskendusį Kairą, į mėnulio šviesoje dunksančius jo apgriuvusius minaretus, į blizgančią palkšvą Nilo upės juostą ir į susimąščius sfinksa, kurio veido reikšmės dar niekas nėra atspėjęs, pradėjome kloti lietuviškus laikraščius ir ruošti gulti. Dykumos vėjas virkdė smiltis ir švilpė, kaukė, dainavo, raudėjo piramidės akmenų plyšiuose ir kampuose. Tik truputį pakeitus vietą, vėjas ima švilpti kitokiais tonais, kitokiais garsais. Vaikščiodamas po piramidės pakopą, girdi vėją šnarant, murmant, kriokiant, o įlindus į piramidės angą jo gaida pavirsdavo staugimu. Jauti ir girdi, kaip visi akmenys, visi plyšiai, visa piramidė gieda, gaudžia kažkokią liūdną laidotuvių gaidą, kuri kaip milžiniškos arfos stygos drebina didžiulius akmenis, iš kurių piramidė sukrauta.

Bandėme užmigti, bet kur tau! Tie didingi įspūdžiai ar gal tuščias pilvas neleido nugrimzti į miegą. Vakare, regis, vien Sacharos

vėjas dainavo piramidėse, o apie vidunaktį iš visų pusių buvo girdėti kaip ir mažų vaikų verksmas ar kokio skerdžiamo žvėries žviegimas.

– Kas čia, bene vaidenasi? – klausėmės pastatę ausis.

– Ne, nesivaidena, čia staugia šakalai ir hienos.

– Šakalai ir hienos – tai tie dykumos žvėrys, kurie doroja ne tik lavonus, bet ir nuo troškulio ar ilgos kelionės pavargusius keleivius, – aiškinau sau ir Matui.

– Kaip sau nori, aš nebegaliu: man jau šonkauliai skauda. Kelkimės, – siūlė Matas.

SAULĖTEKIS PIRAMIDĖS VIRŠŪNĖJE

4 Nors užrašai ir griežtai draudžia laiptoti ant piramidžių, bet mes, nieko nepaisydami, nutarėme lipti į pat piramidės viršūnę ir pasveikinti tekančią saulę.

Kopimas buvo gana sunkus, nes piramidės pakopos buvo apie pusantro metro aukštumo.

Labai keista iliuzija pagauna, lipant į piramidę. Žiūrint aukštyn, rodosi, kad viršūnė vos per keliolika metrų, bet kopiant atrodo, kad viršūnė tolsta. Niekaip negali jos pasiekti. Jau, rodos, beliko vos aštuonios ar dešimt pakopų iki viršūnės, o užkopęs dvidešimt vėl matai, kad tos pat aštuonios pakopos likę.

Po pusantros valandos kopimo vienas pasiekiau piramidės viršūnę. Matas nebeištverė. Žvalgausi uždusęs, bet laimingas. Čia akmenys kiek mažesni ir daugelyje vietų matyti, kad jų tarpai pripildyti švino. Rytai jau rauda. Nuo Nilo kilo baltas rūkas, už Kairo pilkame rūke paskendę dunksojo kažkokie tamsūs šešėliai. Dangus buvo kruvinai raudonas ir auksiniais spindulių ragais pradėjo žaibuoti besikelianti raudona saulė. Antroj pusėj visa smėlio dykuma iki bekrastės Sacharos buvo pilna kaip sniego banguotų smilčių ir rausvo rūko. Šiaurėj pro rūkus driekėsi Nilas ir jo

kanalai, ten kur ne kur kyšojo dirbtuvių kaminai, iš ten kartais pasigirdavo traukinio ar garvežio švilpukas. Pietuose akiratį dengė daugybė piramidžių. Ne per toliausia matyti laiptuota, apgriuvusi Sacharos piramidė, šalia jos, ant aukštos uolos, Serapiumas, dar toliau konusinės¹⁶ formos Dažhuro¹⁷ piramidė ir daugybė kitų senoviškų mahometonų ir faraonų pastatų. Vos saulei patekėjus, tuojau pakilo smarkus sausas vėjas. Jo verkianti gaida ant piramidės viršūnės buvo dar liūdnesnė ir grėsmingesnė: tai buvo keistai skambą staugimas, švilpimas, riaumojimas. Jeigu žmogus nežinotum, bet spręstum vien tik iš vėjo kaukimo, tai piramidę manytum esant tuščią, nes tas aidas taip skamba, kaip tuščiam didžiuliui inde.

– Na, lipk žemyn, dar pabaudą skirs pamatę! – šaukė Matas, nepabaigęs kopti į piramidės viršūnę.

Chefreno piramidės ir Libijos dykumos vaizdas nuo Cheopso piramidės viršaus, XX a. pradžia

¹⁶ Konusinė forma – kūgio forma.

¹⁷ Greičiausiai autorius turi mintyje Dahšūrą. Tai karališkasis nekropolis (senovės laidojimo kompleksas) Egipte, vakariniame Nilo krante, apie 40 km į pietus nuo Kairo. Jį sudaro keletas piramidžių; dvi iš jų – vienos seniausių visame Egipte.

– Palauk truputį, noriu peiliuku čia savo vardą įrašyti, – atsakiau jam, braižydamas ne per kiekiausia smiltakmenį.

Jau maža buvo belikę vietos naujam vardui įrašyti. Turistų prirašyti visi piramidės akmenys. Vieni kaltais iškale, kiti peiliais iškrapštę, treči dažais išdažę, ketvirti nors paprastu pieštuku pasirašę. Ir nuostabu, tikrai nuostabu! Mačiau, rodos, pieštuku pasirašytą parašą su tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt penktų metų data. Taigi bepigu tiems egiptėnams tokius amžinus dalykus išlaikyti. Egiptė lietūs nelyja, amžinai sausas oras nesugadino net prieš šešetą tūkstančių metų įrašytų medinių lentelių, nesugadino mumijų ir piramidžių. Jeigu jau paprastu pieštuku įrašytas įrašas gali penkiasdešimt metų išlikti nepakitęs ir dar galbūt penkiasdešimt metų išliks, tai ir piramidės gali dar daug metų stovėti.

DAR VIENA DIENA KAIRĖ

5 O sargas vis dėlto pastebėjo, kad mes laipiojam po piramides. Jis norėjo mus perduoti muziejaus administracijai, bet mes, beveik traukte ištraukę iš jo motociklą, išvažiavome. Grįžtant kelias pasidarė daug sunkesnis negu atvažiuojant. Kamera pradėjo leisti orą, reikėjo taisyti, bet neturėjome daugiau nė lašelio klijų. Porą kartų sustabdėme pravažiuojančius turistų automobilius, bandėme prašyti pagalbos, iš vieno gavę tą, iš kito kitą, sutaisėme savo mašiną ir šiaip taip pasiekėme miestą. Čia, vos įvažiavus į miestą, ir vėl paleido orą. Kai taip atsitinka už miesto, dar esti pusė bėdos, nes priimta ir pateisinama prašyti pravažiuojantį pagalbos, bet mieste, kur viską galima pasiekti rankos ištiesimu, be pinigų nieko negausi.

– Stumkis, aš eisiu! Įkyrėjo man tas pragaras! Aš iš Kairo daugiau niekur motociklu nebevažiuosiu! Užteks, užteks to pragaro, užteks! – kartojo užsirūstinęs Matas.

– Na, gerai, tu eik į paštą, o aš kaip nors parsistumsiu mašiną. Gausim pinigų gal nors kljams nusipirkti.

– Tai gerai, aš ir tavo korespondenciją paimsiu. Lauk manęs YMCA¹⁸, bet gal reikėtų dar kur pas laikraštininkus užėiti?

Kol viskas ėjo gerai, kelionė dviese buvo įdomesnė, bet dabar ji pasidarė nebepakenčiama. Skirtis su motociklu, kaip man Matas dažnai siūlydavo, aš visai nenorėjau, bet toliau keliauti su tokiu draugu irgi buvo pernelyg sunku. Taigi ir mano kraujas virė, ne vien tik nugara putojo, stumiant supliuškusia padanga mašiną karštomis Kairo gatvėmis. Aplinkui zujo automobiliai, asilų varovai, sustoję vidury gatvės ir išsižioję, nutįsusiais snargliais, žiūrėjo į mane, kaip aš visas suprakaitavęs, griuvinėdamas, įsirežęs stumiui motociklą. Vienas kitas praeivis nusišypsodavo, kiti net garsiai pasakė, kad arabų civilizacija su savo asilais esanti tobulesnė už tą europiečių mechanizaciją.

Aptariame tekstą

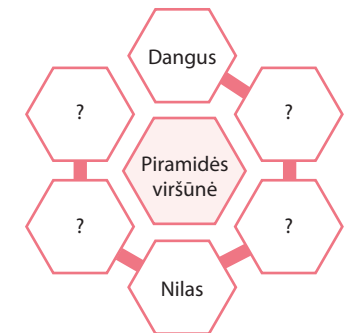
1. Kieno vardu pasakojama? Kokių prieštarų jausmų kupini prie piramidžių atsidūrę keliautojai? [1]
2. Dėl ko sargas įspėja keliautojus? Ką jiems pasiūlo? Apie ką ir kaip jie kalbasi, dėl ko susitaria? Kaip perteikiamas jų pokalbis? [1]
3. Kas nustebina abu sargus, įsiplepėjusius su keliautojais? Kaip keliauninkai prie piramidžių lieka vieni? [1]
4. Kaip – ramiai ar emociškai – čia dėstomi faktai apie piramides? Kas pasakojama apie senovės pasaulį ir piramides pastačiusius žmones? [2–3]
5. Remdamiesi skaitytu M. Šalčiaus tekstu, įvardykite, kas tas Matas, siūlantis eiti apžiūrėti antrosios piramidės. Kaip į bendrakeleivio pasiūlymą reaguoja pasakotojas? [3]

¹⁸ Jaunų krikščionių vyrų sąjunga – jaunuolių vyrų organizacija, kurioje nekrikščionys yra auklėjami krikščionybės dvasia. Jie turi savo klubą, skaityklą, rengia paskaitas, remia įvairias sporto šakas, pagelbsti tos draugijos nariams kelionėje ir šiaip padeda neturintiems vyrams, kurie į ją kreipiasi.

Kairas, apie 1900 m.

6. Papasakokite, kaip bendrakeleiviai ruošiasi nakvynei. Ką jie mato, girdi? Kaip visa tai juos veikia? [3]
7. Kodėl keliautojams sunkiai sekėsi užmigti? Apie ką jie kalbėjosi? [3]
8. Kokį draudimą sulaužė keliautojai? Papasakokite, kaip ir kodėl jiems sekėsi kopti. [4]
9. Kiek laiko jie kopė ir ar abiem bendrakeleiviams pavyko pasiekti viršūnę? [4]
10. Surašykite svarbiausius objektus, kuriuos mato piramidės viršūnę pasiekęs pasakotojas. [4]

11. Kokius garsus girdi keliautojai ir kaip jie veikia? Pacituokite. [4]
12. Dėl ko Matas įspėja bendrakeleivį? [4]
13. Kodėl pasakotojas neskuba nultipti? Kokį įspūdį jam daro įrašai piramidės viršuje? [4]
14. Su kokiais sunkumais keliautojai susiduria, grįždami nuo piramidžių? Kodėl užsirūstina Matas ir dėl ko susitaria bendrakeleiviai? [5]
15. Ką mąsto ir kaip jaučiasi sugedusį motociklą Kairo gatvėmis stumiantis ir bendrakeleiviu nusiūlyęs keliautojas? Dėl ko jam kaip europiečiui itin apmaudu? [5]

Apibendriname

1. Palyginkite, kaip vienas ir kitas keliautojas perteikia įspūdžius, patirtus būnant ant piramidės, kokius vaizdus mato vienas ir kitas. Užpildykite diagramą.
- M. Šalčius A. Poška
2. Aptarkite, kaip vienas ir kitas keliautojas pasakoja apie nakvynę ant piramidės pakopos.
3. Pacituokite, kaip M. Šalčius ir A. Poška pasakoja apie saulėtekį prie piramidžių. Kuris iš jų tam skiria daugiau dėmesio?
4. Raskite ir pacituokite, kokia panaši mintis apie piramides stačiusius žmones nuskamba abiejuose pasakojimuose. Kuris keliautojas įžvelgia ypatingą senovės žmonių pranašumą?
5. Kuriame pasakojime įterpta dialogų? Paaiškinkite, ko tai suteikia pasakojimui.
6. Atkreipkite dėmesį į vieno ir kito teksto poskyrių pavadinimus. Pagal ką savo tekstą komponuoja vienas ir pagal ką kitas autorius?
7. Kiekviename pasakojime raskite vietų, kur apie piramides kalbama ramiai, remiantis faktais, ir kur – jausmingiau, labiau reiškiant asmeninius įspūdžius. Šiuo požiūriu apibūdinkite vieną ir kitą pasakojimą.

Egipto piramidės	M. Šalčiaus pateikiami duomenys	A. Poškos pateikiami duomenys	Šių laikų šaltiniuose pateikiami duomenys	Skirtumai
Pavadinimas				
Statymo laikas				
Statymo būdas				
Darbo jėga				
Dydis (plotas, svoris)				
Medžiagos				
Įdomūs faktai, neištirti dalykai				

8. Kuriame pasakojime daugiau dėmesio skiriama pačiam keliavimo būdui? Kaip manote, ar tai svarbu? Kodėl?
9. Ką apie keliavimą dviese pasakoja A. Poška ir ką M. Šalčius? Kuriuo asmeniu prie piramidžių patirtus įspūdžius pasakoja M. Šalčius ir kuriuo A. Poška? Kaip iš to galima suprasti, kas atsitiko tarp bendrakeleivių?

Diskusija

Kuo skiriasi kelionės, kai keliauji vienas ir kai keliaujama dviese ar su kompanija? Ar pritartumėte minčiai, kad kelionė – geriausias santykių išbandymas? Diskutuodami remkitės skaitytais teksta ir savo patirtimi.

10. 1990 m. įsteigta Mato Šalčiaus premija. Pasidomėkite, kam ir už ką ji skiriama. Kas yra tapę jos laureatais?
11. Apsilankykite A. Poškai atminti skirtoje interneto svetainėje www.antasposka.eu. Išsiaiškinkite, kaip A. Poška susijęs su VšĮ „AUTO MOTO group“ ir jos vykdytu projektu.
12. Pasidomėkite, kokių dar A. Poškos ir M. Šalčiaus knygų yra išleista. Kokio pobūdžio tai knygos?

Tyrimas

Egipto piramidės. Surašykite į lentelę M. Šalčiaus ir A. Poškos pateikiamus duomenis apie Egipto piramides. Palyginkite juos tarpusavyje ir su tuo, kas apie piramides rašoma šiuolaikiniuose istorijos šaltiniuose. Galite dirbti grupėmis arba poromis.

Rašome tekstą

Pasiskirstę poromis, pasirinkite kokį nors vieną garsų savo ar užsienio šalies kultūros arba istorijos paminklą, kurį abu esate matę. Jei turite galimybę, kartu jį iš naujo apžiūrėkite.

Gerimantas Statinis

Gerimantas Statinis (g. 1960 m.) 1989 m. baigė Valstybinę konservatoriją (dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademija), o 2002 m. – Vilniaus universitete žurnalistikos magistrantūrą. Taigi jis ir muzikantas, ir žinomas žurnalistas, dokumentinių filmų, televizijos laidų kūrėjas. Be to, daugybės kelionių ir ekspedicijų sumanytojas, vadovas bei dalyvis (pavyzdžiui, 2005 m. ekspedicijos į Pietų Ameriką „Bolivija–Peru’05 M. Šalčiui atminti“ idėjos autorius; 2011 m. antrosios ekspedicijos „Filipinai’11 M. Šalčiui atminti“ vadovas; 2013 m. „Indija’13 A. Poškos keliais“ ekspedicijos organizatorius; 2015 m. „Prof. Kazio Pakšto „Dausuva“– Belizas’15“ ekspedicijos į Meksiką, Belizą ir Gvatemalą vadovas). Keliaudamas rašo dienoraščius, o vėliau jie tampa kelionių knygomis. Apsilankė maždaug 60 pasaulio šalių.

PASIKLYDĘS AMAZONIJOJE. MATO ŠALČIAUS KLAJONIŲ PĖDSAKAIS (ištraukos)

2009 m. už knygą „Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais“ G. Statinis apdovanotas Lietuvos žurnalistų sąjungos ir Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos įsteigta M. Šalčiaus vardo premija. Tai knyga apie žymųjį keliautoją Matą Šalčių ir ekspediciją „Bolivija–Peru’05 M. Šalčiui atminti“, kurios tikslas – keliauti M. Šalčiaus takais ir surasti jo kapą. Be to, tai pasakojimas apie Lietuvos vardo garsinimą pasaulyje, apie kelionių magiją, kai dokumentinės žinios pinas si su patirtais nuotykiiais ir asmeniniais išgyvenimais.

Surinkite duomenis apie jį ir kiekvienas atskirai aprašykite. Aprašydami pateikite faktinių duomenų, perteikite savo įspūdžius. Savo tekstus perskaitykite garsiai klasėje ir palyginkite. Aptarkite, kuo jie panašūs ir kuo skiriasi.

Skaitydami šios knygos ištraukas, stebėkite, ką ir kaip autorius pasakoja apie M. Šalčių ir A. Pošką, jų keliones ir tarpusavio santykius, taip pat apie save ir ekspediciją.

1 Kartą man į rankas pateko Antano Poškos knyga „Nuo Baltijos iki Bengalijos“, nes su autoriumi buvau neakivaizdžiai pažįstamas. Mano tėvų sode, esančiame 10 kilometrų už Vilniaus, Saliniškuose, dažnai matydavau kaimynystėje žilagalvį senelį, plušantį žydinčių obelų pauksmėje. Prisimenu, jog poilsio valandėlėmis, kai sodo kaimynai susėsdavo prie vaišių stalo, jis dažnai pasakodavo tėvams apie savo keliones. Aš tuomet buvau kupinas savo fantazijų.

Vėliau gavau perskaityti keliautojo rankraščių, kurių dar nėra išleistų, ir labai susidomėjau antruoju A. Poškos bendražygiu, kai jiedu keliavo motociklu po Europą, Afriką ir